

Ткаченко Д. А.,
головний спеціаліст відділу протидії диверсійним проявам та
терористичним актам Південного територіального управління
Військової служби правопорядку,
магістр Національного університету оборони України
(м. Одеса, Україна)

ВІЙСЬКОВА ЗЛОЧИННІСТЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах тривалого воєнного стану проблема військової злочинності набуває особливого значення, адже порушення закону серед військовослужбовців безпосередньо впливають на рівень дисципліни, боєздатність та репутацію Збройних Сил України. Розуміння причин цього явища є ключовим для розробки ефективних заходів його запобігання.

Виявлення та аналіз причин військової злочинності дозволяють не лише зрозуміти природу цих правопорушень, але й визначити ефективні способи їх мінімізації. У період війни особливо важливим є системний підхід до цієї проблематики, який включає дослідження динаміки злочинності, оцінку впливу бойових умов на поведінку військовослужбовців та визначення шляхів усунення чинників, що сприяють злочинним діям.

Розробка та впровадження превентивних заходів, таких як психологічна підтримка військових, вдосконалення дисциплінарного контролю та підвищення обізнаності про правові наслідки злочинів, сприятимуть зміцненню правопорядку в армії. Вивчення цієї проблеми є необхідним для підвищення боєздатності та морального стану Збройних Сил України, а також для забезпечення національної безпеки в умовах тривалого воєнного протистояння.

Дослідження військової злочинності в лавах ЗСУ неодноразово ставало предметом наукових розвідок. Особливу увагу вивченню цієї тематики приділили М. Туркот, В. Клименко, М. Колодяжний, О. Коба, Ю. Дзюба, Є. Пащенко та інші.

Військова злочинність – це сукупність передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних діянь, учинених військовими Збройних Сил, інших військ та військових формувань, а також громадянами, що перебувають у запасі, під час проходження ними військових зборів, а також персоналом військових частин, з'єднань та установ у зв'язку із виконанням ними службових обов'язків або в розташуванні цих частин, з'єднань і установ, за певний період часу і в певному просторі [1, с. 254]. Поняття «військовий злочин» за своїм змістом має внутрішньодержавний характер та означає протиправні дії, спрямовані проти встановленого в країні порядку проходження військової служби та пов'язаних із цим аспектів.

Найбільш поширеними видами злочинів у військовому середовищі є: насильницькі злочини (бійки, нанесення тілесних ушкоджень); корупційні дії

(привласнення військового майна, хабарництво); злочини проти військової дисципліни (дезертирство, непокора, порушення правил несення служби).

Військова злочинність, як соціальне явище, виникає внаслідок багатофакторних причин, які кореняться як у внутрішньому світі людини, так і в зовнішніх умовах її існування. В умовах воєнного стану, коли базові моральні принципи та норми суспільства випробовуються на міцність, а психіка військовослужбовців піддається надзвичайним навантаженням. Війна, яка передбачає жорсткі умови виживання, провокує руйнування загальноприйнятих моральних норм, відкриваючи простір для девіантної поведінки.

Наприклад, військовослужбовці, які повертаються з фронту, часто демонструють ознаки посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Така психічна реакція може проявлятися у формі агресії, неспроможності контролювати емоції та порушенні дисципліни. До прикладу - відомий випадок із військовослужбовцем, який, переживши артилерійський обстріл, через емоційний зрив спричинив бійку в казармі, став показовим для розуміння наслідків бойового стресу.

Окрім психологічних чинників, значну роль відіграють організаційні та соціальні аспекти. Нестача належного контролю за новоприбулими мобілізованими, відсутність чіткої системи адаптації до військового життя та вплив негативного середовища створюють передумови для правопорушень. Наприклад, у період інтенсивної мобілізації у 2022 році, багато військових частин зіткнулися із труднощами щодо інтеграції нових бійців, що призвело до конфліктів і випадків непокори.

На думку Д. Тініна до можливих чинників військової злочинності в Україні слід враховувати: політичні конфлікти та напружені відносини; етнічні та релігійні розбіжності; економічну нестабільність; відсутність правової держави та корупцію; тимчасову окупацію українських земель; неможливість здійснення на таких територіях гідної правової допомоги та захисту.

До важливих елементів дослідник відносить зовнішні втручання, соціальну напруженість, геополітичне значення країни, інституційну слабкість та важливі ресурси. Ці чинники можуть взаємодіяти і змінюватися в залежності від конкретної ситуації [2].

Численний перелік причин злочинної поведінки військовослужбовців також виділяє Н. Дмитренко, з-поміж яких: психологічні труднощі, спричинені тривалим перебуванням в одностатевому колективі; ефекти виснажливих фізичних навантажень, що можуть впливати на психічний стан військовослужбовців; наслідки сімейного виховання у молодих військовослужбовців, що можуть викликати психічні відхилення; невдоволення професійною реалізацією як військової особистості; проблеми з законом, які можуть виникнути через порушення закону і впливати на поведінку військовослужбовця; недостатній рівень культури серед військовослужбовців; свідоме замовчування фактів нестатутних відносин з метою збереження військового звання та подальшого професійного росту [3, с. 208].

Заслуговує уваги науковий погляд Є. Пашенка, який виділяє на індивідуальному рівні фактори, які можуть призводити до злочинної поведінки серед військовослужбовців, такі як: фінансові труднощі, які можуть створювати стрес та незадоволення; психічні та психологічні відхилення, які можуть впливати на вчинення насильницьких злочинів під час служби серед військовослужбовців; вживання алкоголю та наркотичних речовин, що може поглиблювати проблеми; ігнорування правових норм і норм поведінки; недостатня кількість кваліфікованих військових психологів для надання необхідної психологічної підтримки [4].

Військова злочинність є наслідком сукупності факторів, які включають політичні, соціальні, економічні та психологічні аспекти. Політична напруженість, етнічні й релігійні конфлікти, економічна нестабільність, тимчасова окупація українських територій, відсутність належної правової держави та ін. створюють сприятливий ґрунт для девіантної поведінки серед військовослужбовців. До цього додаються проблеми корупції, соціальної напруженості та слабкості інституцій, які лише ускладнюють ситуацію.

Зважаючи на таку значну кількість вищезазначених чинників, що впливають на військову злочинність, надзвичайно важливим є детальне визначення шляхів її попередження. У юридичній науці не існує цілісного уявлення про механізм запобігання військовим правопорушенням, що негативно впливає на стан військової дисципліни і військового правопорядку, коли Сили оборони у реальних бойових умовах реалізують завдання захисту України, забезпечення її суверенітету, територіальної цілісності і державної безпеки [5].

Попередження злочинності у військовому середовищі вимагає переосмислення моральних засад, на яких ґрунтується функціонування сил безпеки та оборони. Вважаємо, що військова служба повинна базуватися на принципах взаємної довіри, колективній відповідальності та самодисциплінованості. Саме збереження перелічених цінностей у надзвичайних умовах війни є ключовою передумовою для запобігання девіантній поведінці у військовому середовищі.

З метою ефективної протидії злочинності необхідно створити середовище, в якому правопорушення не лише суворо караються, але й втрачають підґрунтя для свого виникнення. Це можливо за умов, коли кожен військовослужбовець усвідомлює свою роль не тільки як виконавця наказів, але і як члена колективу, відповідального за збереження людяності навіть у найскладніших обставинах.

Підвищення правової культури серед військовослужбовців є важливим кроком у цьому напрямі. Проведення лекцій і тренінгів із військового права, етики та відповідальності сприятиме формуванню усвідомлення необхідності дотримання законів навіть у кризових умовах.

Крім того, вдосконалення нормативно-правової бази є невід'ємним елементом запобігання військовій злочинності. Закони, які регулюють проходження військової служби у період воєнного стану, повинні бути чіткими, справедливими та оперативно застосовуваними.

Не менш важливою є психологічна підтримка військовослужбовців. У період війни психіка людини піддається надзвичайним випробуванням, що часто стає причиною агресії, порушення дисципліни або інших форм девіантної поведінки. Психологічна реабілітація має стати невід'ємною частиною військової служби, допомагаючи військовим долати стрес і зберігати стійкість у складних умовах.

Водночас соціально-економічна підтримка є важливим інструментом у запобіганні правопорушенням. Забезпечення належного фінансування військових, прозорість у розподілі ресурсів, а також реалізація соціоадаптивних програм для тих, хто повертається з бойових завдань, дозволяють знизити рівень соціальної напруги та сприяють підтриманню дисципліни.

Військова злочинність ставить перед суспільством та силами оборони серйозні морально-етичні виклики. Наприклад, дезертирство, яке у мирний час може сприйматися як індивідуальний страх чи слабкість, у воєнний період набуває статусу морального злочину перед побратимами та країною, що захищає своє існування. Успішне вирішення цієї проблеми є запорукою збереження дисципліни, боєздатності та морального обличчя армії.

Необхідно розуміти, що попередження злочинності у військовому середовищі — це багаторівневий процес, що потребує інтеграції етичних, психологічних, соціальних і правових підходів. Адже злочинність військовослужбовців не лише руйнує дисципліну, але й ставить під загрозу бойову готовність і репутацію українського війська. Тому системна робота, спрямована на підтримку морального духу, психологічну реабілітацію, посилення правового контролю та створення справедливого соціального середовища, сприятиме зменшенню проявів девіантної поведінки й зміцненню Збройних Сил України в умовах воєнного стану.

Такий підхід не лише забезпечує стабільність і порядок у військових структурах, але й сприяє збереженню фундаментальних людських цінностей навіть у найважчих обставинах.

Таким чином, військова злочинність в умовах воєнного стану є серйозною загрозою для дисципліни, боєздатності та репутації Збройних Сил України. Аналіз причин і чинників цього явища дозволяє виявити ефективні способи його попередження. Особливо важливими є системний підхід до дослідження проблеми, розробка превентивних заходів і створення середовища, що унеможливорює девіантну поведінку. Психологічна підтримка, підвищення правової культури, вдосконалення дисциплінарного контролю та нормативно-правової бази, а також соціально-економічне забезпечення сприятимуть зменшенню рівня злочинності серед військовослужбовців.

Ефективне вирішення проблеми військової злочинності є необхідною умовою для зміцнення морального духу, забезпечення порядку і боєготовності Збройних Сил України, що, своєю чергою, гарантує національну безпеку та перемогу у воєнному протистоянні сусіду-агресору.

Список використаних джерел:

1. Злочинність військова. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. Київ ; Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. внутр. справ ; Кримін. асоц. України ; Золота миля, 2017. С. 254–257.
2. Тінін, Д. Г. (2023). ВІЙСЬКОВА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРІАНИ: АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ. <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1398> (дата звернення 13.01.2025).
3. Дмитренко Н.А. Детермінанти злочинності у Збройних Силах України. 2022. URL: https://web.archive.org/web/20220618113705id_/http://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2021/23/26.pdf (дата звернення 13.01.2025).
4. Пащенко, Є. М. Злочинність військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань в умовах агресії росії проти України. Кримінологічний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/52-3.pdf> (дата звернення 14.01.2025).
5. Коба, О. В. (2024). Запобігання військовим правопорушенням як передумова військової дисципліни і правопорядку, забезпечення воєнної і державної безпеки. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v4.2024.13> (дата звернення 11.01.2025).